

10. **Манакин В. Н.** Сопоставительная лексикология / В. Н. Манакин. – К. : Знання, 2004. – 326 с.
11. **Никитевич В. М.** Основы номинативной деривации / В. М. Никитевич. – Минск : Вишэйш. шк., 1985. – 138 с.
12. **Ремчукова Е. Н.** Креативный потенциал русской грамматики / Е. Н. Ремчукова. – М. : Изд-во РУДН, 2005. – 329 с.
13. **Скляревская Г. Н.** Метафора в системе языка / Г. Н. Скляревская. – 2-е изд., стереотип. – СПб. : Филол. фак-т СПбГУ, 2004. – 166 с.
14. **Шелякин М. А.** Язык и человек: К проблеме мотивированности языковой системы : учебн. пособие / М. А. Шелякин. – М. : Флинта : Наука, 2005. – 296 с.

*Надійшла до редколегії 2.06.08*

**УДК 811.112.2'38**

П. О. Дук

*Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара*

## **МЕТАФОРА ТА ПОРІВНЯННЯ ЯК ЗАСОБИ ГУМОРУ**

Розглядається питання про роль тропів, зокрема метафори і порівняння, у створенні комічного ефекту текстів. Комічний потенціал різних видів означених тропів досліджено на прикладі сучасних німецькомовних гумористичних віршів, встановлено умови, за яких метафори і порівняння виконують роль стилістичних засобів гумору.

Рассматривается вопрос о роли тропов, в частности метафоры и сравнения, в создании комического эффекта текстов. Комический потенциал различных видов упомянутых тропов исследуется на примере современных немецкоязычных юмористических стихотворений; определяются условия, при которых метафоры и сравнения выполняют роль стилистических средств создания юмора.

A question about the role of tropes, in particular, metaphors and comparisons in creation of comical effect of texts is examined. Comical potential of different types of the noted tropes is investigated on the example of modern German humorous poems, conditions under which metaphors and comparisons carry out the role of stylistic facilities of humour are set.

Метафора, як один із традиційних тропів, протягом століть залишається серед найбільш досліджуваних лінгвістикою явищ. Однією з останніх тенденцій лінгвістичних досліджень стало вивчення метафори в контексті когнітивної та комунікативної лінгвістики [1; 4; 6; 10].

Традиційно метафора розглядається як найвідоміший і найпоширеніший засіб образної експресивності [7; 8; 9], але на відміну від каламбуру чи іронії, які більшістю стилістів розглядаються, насамперед, як засоби гумору та сатири [12; 2], комічний потенціал метафори рідко привертая увагу дослідників. З відомих нам робіт найбільш ґрунтовними можна вважати дослідження О. Б. Шонь та А. К. Кутоян [11; 3], зроблені на матеріалі англійської мови.

Наша стаття присвячена вивченню комічного потенціалу німецькомовних метафори та порівняння на матеріалі сучасних німецьких гумористичних віршів і має на меті встановити умови та механізми функціонування цих тропів як засобів гумору та сатири.

О. Б. Шонь розрізняє індивідуально-авторські оказіональні метафори та загальноживані метафори і стверджує, що гумористичний ефект здатна створювати

образна, індивідуально-авторська okazіональна метафора, яка зближує непорівнювані на перший погляд об'єкти, викликає несподівані асоціації, і чим більша ця невідповідність, тим сильніший гумористичний чи сатиричний потенціал метафори [11, с. 118–119].

У німецькомовних гумористичних віршах метафори використовуються як допоміжні засоби створення гумористичної тональності, яка є основною прагматичною характеристикою гумористичного дискурсу і досліджуваних нами віршів, які є його елементом. Це можуть бути індивідуально-авторські okazіональні метафори, але частіше це традиційні, загальноживані метафори, які в незвичному контексті набувають нового комічного звучання. Такі метафори містять близько 7% гумористичних віршів.

Наприклад, традиційна для німецькомовної культури метафора «*Schmetterlinge im Bauch*» (метелики в животі) позначає відчуття закоханої людини і не містить жодного відтінку гумору.

### **Schmetterlinge im Bauch**

*Ein Mensch, der, sagen wir mal nüchtern,  
war für die Liebe stets zu schüchtern,  
lernt unverhofft ein Weibsbild kennen,  
was alle schon ein „Wunder“ nennen.  
Als bald verspürt der Mensch dann auch  
den Schmetterling in seinem Bauch,  
der kribbelt, wenn die Holde naht,  
der flattert, schwirrt, und in der Tat  
der flügel-schwingend um sich schlägt,  
was „Liebe“ sein muss, wie er wägt.  
Nach Tagen, sagen wir nach Wochen,  
bemerkt der Mensch jetzt ungebrochen:  
**Der Schmetterling wird langsam träge,  
ganz kraftlos sind die Flügelschläge,  
das Kribbeln hat sich jäh verzogen,  
das Flattern, Schwirren, ist verflogen,  
kurz, unser Mensch darf nunmehr klagen,  
der Schmetterling liegt ihm im Magen.**  
Moral gewünscht? Ja, meine Güte!  
**Auch Schmetterlinge werden müde...***

Volker Henning (<http://www.folker-henning.de>).

В контексті ж однойменного гумористичного вірша ця метафора стає елементом вільного словосполучення (**der Schmetterling wird langsam träge** – метелик поступово стає м'явим), у складі фразеологізму бере участь у створенні каламбуру (**der Schmetterling liegt ihm im Magen** – 1. букв. метелик лежить у нього в шлунку; 2. фразеолог. метелик його обтяжує) і входить до складу основного алогізму пуанта – шлагзацу у формі алогічного висновку: кохання проходить, оскільки метелики також стомлюються (*Auch Schmetterlinge werden müde...*).

Така несподівана одночасна актуалізація метафоричного (метелик – образ кохання) і буквального (метелик – комаха) значення слова або виразу сприяє додатковому суттєвому посиленню комічного ефекту гумористичного вірша.

Індивідуально-авторські okazіональні метафори беруть участь у створенні гумористичної тональності віршів рідше, ніж загальноживані (до 4% текстів). Частково це пояснюється тривіальністю досліджуваних текстів, тобто їх доступністю розумінню і наближеністю до смаків максимально широкого кола читачів. У той час як створення і декодування нетривіальної індивідуально-авторської метафори вимагає досить значних інтелектуальних зусиль та естетичного досвіду.

Так, наступний текст містить метафору вже в заголовку «Koffer» («Валіза»), але розгортання метафори відбувається лише під дією останніх рядків вірша.

### Der Koffer

*Ein Mensch fasst den Entschluss, den weisen,  
für ein paar Tage fort zu reisen,  
weshalb er in sein Köfferlein  
sich packt nun alle Sachen ein:  
Ein Lippenstift, ein Puderdöschen,  
ein Seidenhemd, ein Spitzenhöschen,  
ein Töpfchen Creme für die Nacht,  
kurz alles das, was Freude macht.  
Nach Jahren reist der Mensch erneut,  
weshalb er wieder sich nicht scheut  
sein Köfferchen mit all` den Sachen  
zu packen, die ihm Freude machen:  
Die Rheuma – Salbe, Franzbranntwein,  
Tabletten gegen Zipperlein,  
die selbstgestrickte Unterhose,  
für seine Zähne eine Dose,  
kurz alles das, was ihn entzückt  
und was ihn heute tief beglückt.  
Der Mensch stellt fest, wie er so handelt,  
**wie doch die Zeit den Koffer wandelt...***

Stefan Neubert ([www.stefan-neubert.de](http://www.stefan-neubert.de)).

Автор детально описує вміст валізи людини у молодості й у похилому віці, змушуючи читача до самостійних порівнянь. За допомогою другорядних стилістичних засобів у структурі пуанта автор викликає в читача певне очікування, підводить його до очевидного висновку, що людина і її потреби з часом змінюються.

При прочитанні гумористичної кінцівки (*wie doch die Zeit den Koffer wandelt...* – як час змінює валізи...) між очікуваним і зробленим висновком виникає різкий контраст, що і створює комічний ефект.

Заголовок, який спочатку сприймався як дескриптивний (тобто заголовок, функція якого полягає лише в тематичній характеристиці тексту), у ретроспекції сприймається як такий, що містить метафоричний образ валізи як людського життя. Неочікуване набуття заголовком нового змісту є одним з механізмів створення загальної гумористичної тональності вірша.

Ефективним засобом створення комічного ефекту в гумористичних віршах є такий різновид метафори, як персоніфікація, наприклад: про телефон-автомат – *halb Automat und halb Verbrecher...*, *der ... zu Großmut und Verschwendung neigte* (напівавтомат і напівзлочинець..., котрий мав нахили до великодушності та марнотратства); про час (*die Zeit*) – *Du hast diese Dame doch immer geliebt! Allein der Versuch, ihr den Hals umzudrehen, käm dir – und nicht ihr – schrecklich teuer zu stehen* (Ти ж завжди любив цю даму! Лише спроба звернути їй шию коштувала б тобі – а не їй – дуже дорого); *vom Haus versuchen LKWs vom Boden abzuheben* (перед будинком вантажівки намагаються піднятися з землі) і т. п.

Сучасні лінгвістичні дослідження відображають тенденцію до розширеного тлумачення тропів як стилістичних прийомів, що полягають у семантичних перетвореннях мовних одиниць (слів чи словосполучень), які в певному контексті трансформують значення цих одиниць шляхом встановлення відношень адекватності з одиницями з іншої предметної області за законами логіки, шляхом аналогії [7; 8; 9].

Відповідно до цього визначення тропами вважаються не лише традиційні метафора, метонімія і синекдоха та їхні види, але й цілий ряд інших прийомів від порівняння і епітета до алюзії та риторичного запитання [5, с. 140].

Метафора і порівняння є дуже близькими за принципами утворення, в їх основі лежить один когнітивний процес – зіставлення, відшукування подібності в розмаїтті [8, с. 241–245; 9, с. 98–105], що є підставою віднести порівняння до тропів.

Традиційно, як і у випадку з метафорою, розрізняють загальноновживані та індивідуально-авторські порівняння [8, с. 243]. Для гумористичних віршів характерне використання порівнянь обох типів виключно в якості другорядних стилістичних засобів у структурі гумористичного пуанта, загалом порівняння містять близько 9% віршів.

Як правило, це прості сполучникові порівняння (переважно зі сполучником *wie – як*), що містять насмішкувату, іронічну характеристику об'єкта, зображують його у незвичний спосіб.

Ефект несподіванки від використання оригінальних індивідуально-авторських порівнянь має здатність значною мірою посилювати комічний ефект вірша загалом: *Ich komm mir vor, als wie bei der Hals-Nasen-Ohrenbeichte*. Загальноновживані порівняння мають дещо нижчий комічний потенціал: *die Augen werden schwer wie Blei; wie'n Maulwurf wühlte sie herum*.

Таким чином, у результаті аналізу сучасних німецькомовних гумористичних віршів було встановлено, що такі тропи, як метафора та порівняння, беруть активну участь у створенні гумористичної тональності віршів як другорядні засоби в структурі гумористичного пуанта. Вони посилюють дію провідного прийому пуанта як при проспективному, так і при ретроспективному сприйнятті тексту.

Для німецькомовних гумористичних віршів характерне використання як оказіональних індивідуально-авторських, так і традиційних метафор та порівнянь, але на відміну від англійських комічних текстів, у німецькомовних гумористичних віршах найбільший комічний потенціал мають загальноновживані тропи, які завдяки вживанню у новому, незвичному контексті, з неочікуваною трактовкою набувають нового комічного звучання.

До перспективних напрямків подальшого дослідження, на нашу думку, належить вивчення комічного потенціалу та ефективності метафори в рамках німецькомовного гумористичного дискурсу, а також вивчення лудичної природи метафори.

### Бібліографічні посилання

1. Балабан О. О. Метафора як семантична універсалія : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / О. О. Балабан. – Донецьк, 2006. – 20 с.
2. Брандес М. П. Стилистика немецкого языка : учебник для ин-тов и фак-тов иностр. яз. / М. П. Брандес. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Высш. шк., 1990. – 320 с.
3. Кутоян А. К. Композиційно-мовленнєві засоби створення комічного в тексті англійської комедії : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / А. К. Кутоян. – Харків, 2007. – 19 с.
4. Лещак О. Лингвосомиотическая метафора и принципы сферической типологизации опыта / О. Лещак // Культура народов Причерноморья. – 2006. – № 82. – Т. 1. – С. 254–258.
5. Мацько Л. І. Риторика : навч. посіб. / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – 311 с.
6. Потапова О. І. Когнітивно-семантичні аспекти метафоризованих лексико-фразеологічних номінацій неправди та обману в сучасній англійській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / О. І. Потапова. – Харків, 2004. – 20 с.

7. **Стилистический энциклопедический словарь русского языка** / [под ред. М. Н. Кожинной]. – М. : Флинта : Наука, 2003. – 696 с.
8. **Ткаченко А. О.** Мистецтво слова : Вступ до літературознавства : підручник для студентів гуманітар. спец-тей вищих навч. закладів / А. О. Ткаченко. –2-е вид. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2003. – 448 с.
9. **Тодоров Ц.** Теории символа / Ц. Тодоров. – М. : Дом интеллект. книги, Русское фенomenолог. об-во, 1998. – 408 с.
10. **Чадюк О. М.** Метафора у сфері сучасної української політичної комунікації : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / О. М. Чадюк. – К., 2005. – 20 с.
11. **Шонь О. Б.** Мовностилістичні засоби реалізації гумору, іронії і сатири в американських коротких оповіданнях : дис. ... канд. філол. наук / О. Б. Шонь. – Тернопіль, 2003. – 232 с.
12. **Riesel E.** Deutsche Stilistik / E. Riesel, E. Schendels. – М. : Staatsverlag «Hochschule», 1975. – 316 s.

*Надійшла до редколегії 27.06.08*

**УДК 811.161.1'367**

Л. И. Дука

*Запорожский национальный университет*

## **ФУНКЦИИ ВВОДНЫХ СЛОВ В СЕМАНТИКЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ-ВЫСКАЗЫВАНИЯ**

Розглядаються модально-детермінуюча та модально-актуалізуюча функції вставних слів і їх співвідношення з дієсловом-присудком в семантичній структурі речення. Значна увага приділяється модально-актуалізуючій функції, при якій виявлені та описані фактори виділення рематичного члена речення, де знаходиться вставне слово.

Рассматриваются модально-детерминирующая и модально-актуализирующая функции вводных слов и их соотношение с глаголом-сказуемым в семантической структуре предложения. Значительное внимание уделяется модально-актуализирующей функции, при которой установлены и описаны факторы выделения рематического члена предложения, включающего вводное слово.

The modal-determining and modal-actualizing functions of the inserted words and their correlation are examined with a verb-predicate in the semantic structure are studied. Considerable attention is paid to modal –actualizing function at which the factors of selection of reme part of sentence, where the inserted word is, found out and described.

В коммуникативном синтаксисе центральным понятием является понятие актуального членения предложения, где значительная роль уделяется порядку слов и интонации в их взаимодействии. При этом обращается внимание на присловные распространители, детерминанты и частицы при них. Но, к сожалению, выпали из поля зрения такие осложняющие компоненты, как вводные слова, функция которых – вносить в значение предложения различные добавочные субъективно-модальные значения. При всех различиях в их морфологическом и синтаксическом оформлении они обладают общими признаками: 1) общностью синтаксической функции (передают различные оттенки говорящего к сообщаемому, выражая категорию субъективной модальности) и 2) общностью интонационного оформления (произносятся в ускоренном темпе, с понижением основного тона).